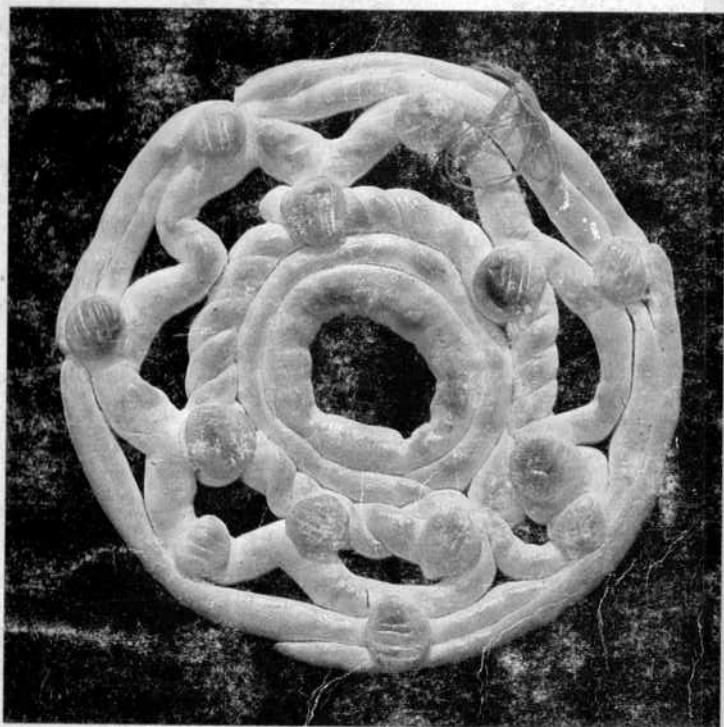

РАЧКО ПОПОВ

КРАТЪК

ПРАЗНИЧЕН

НАРОДЕН

КАЛЕНДАР

г-н Васил Кокорѝ

С., 1993

РАЧКО ПОПОВ

КРАТЪК
ПРАЗНИЧЕН
НАРОДЕН
КАЛЕНДАР

Васил Коков

ЕТНОГРАФСКИ ИНСТИТУТ С МУЗЕЙ ПРИ БАН
СОФИЯ, 1993

Уважаеми читателю,

Настоящото четиво е предназначено за всеки от вас, който иска да се запознае с традициите в празнуването на някогашните обичаи и обреди на българите. Повествованието, което ви предлагаме, е свързано с твърде позабравения през последните няколко десетилетия православен църковнославянски календар. А неговата роля в сложния и продължителен процес на укрепване на народността и националното самосъзнание и на създаване на държавност и самобитни културни ценности е доказана нееднократно от историческата наука. Това популярно четиво ще ви даде възможността до опознаете по-отблизо духовното битие на нашите предци и да се потопите поне частично в техния отминал празничен живот. В следващите редове ще прочетете за по-значимите църковни и народни празници от гледна точка на тяхното съдържание, характерна обредност и митологична символика, така както те са били чествани през миналите столетия и до средата на XX в. ¹

Нашето описание ще следва православния църковно-празничен календар, започващ с отбелязването на Новата година. Но в различните календарни системи през различните исторически епохи от развитието на човечеството началото на Новата година се е падало на различни дати. Това е така, тъй като някои от календарите са съобразени със слънцето и неговите изменения, а други са подчинени на луната и цикличността на нейните фази. Затова говорим за слънчеви и за лунни календари. Днешният наш календар е подчинен на двата принципа. За пример ще си послужим с ежегодното определяне на два от най-големите и тържествени празника - Коледа и Великден. Коледа има всяка година постоянна дата (25 декември), тъй като е въведен с оглед на слънчевия календар и зависи от деня на зимното слънцестоене. Ала датата на Великден всяка година е променлива, тъй като тя се изчислява според лунния календар и зависи от първото пълнолуние след деня на пролетното равноденствие.

В древността по нашите земи е бил използван Римският календар, по който Новата година е започвала с месец март. Това

е бил месецът на римския бог на войната и възраждащата се природа Марс. Едва през 153 г. пр. н. е. Римският календар е заменен от Юлианския календар, който поставя началото на Новата година на 1 януари. Постепенно календарната реформа на Юлий Цезар се възприема от всички държави, принадлежащи към лоното на християнството. Определен научен интерес представлява фактът, че заселилите се на Балканския полуостров прабългарски племена, които вземат участие в новосформиралата се Българска държава, имат свой календар, състоящ се от поредни дванадесетгодишни цикли. Всеки отделен цикъл е носел името на животно - кон, куче, мишка, заек, маймуна, петел, вол, змия.

Всеки народен календар представлява своеобразна, строго изградена система за организиране и определяне на времето в рамките на една цяла година. Обикновено той се състои от няколко цикъла, предопределени въз основата на природния и стопански кръговрат. Така например множество племена, народи и етнически общности в Европа и Азия разделят годишното календарно време на две полугодия - зимно и лятно. Подобна подялба е типична и за традиционната народна култура на българите. След официалното възприемане на християнската религия и на християнския календар двойното сезонно деление на годината се осъществява от празниците в чест на светците Димитър и Георги. Българската народна поговорка гласи, че "св. Димитър носи зимата, а св. Георги - лятото". Така посредством Димитровден и Гергьовден годината се обособява в два относително затворени сезонни и трудови цикъла. Това народно схващане на календарната година е живо почти до средата на нашето столетие и е от особено значение за цялостната стопанска дейност на българите. ✓

Приятно четене!

юни 1992 г.

НОВА ГОДИНА, ВАСИЛОВДЕН, СУРВА

(1 ЯНУАРИ)

Първия ден от Новата година християнската църква посвещава на две основни събития. Първото е Обрезание Господне - акт, който според Стария завет се извършва на осмия ден след раждането на момче. Светата църква празнува Христовото обрязване като свидетелство на истината, че Божият син е приел не мнимо и призрачно, а истинско човешко тяло от плът и кръв.

Второто събитие се свързва с християнския култ към св. Василий Велики, роден в град Кесария в Малоазийската провинция Кападокия. В историята на християнската религия св. Василий заема заслужено мястото на един от най-изявените противници на арианската ерес. Той умира на 50 годишна възраст на 1 януари през 379 г. В негова памет църквата отслужва тържествена литургия.

Първия ден от Новата година българите наричат още "Сурваки", "Суроваки" или "Сурва" по названието на едноименния народен обичай. Вечерта срещу празника се извършва втората след Бъдни вечер къдена вечеря или "кадилка". На нея домакинята слага погача, варен "васильовски петел", варено жито, пита с късмети и баница, наричана "млин", "милини", "тутманик", "зелник" или "булгурник". Задължително се поднася и сварената глава на коледното прасе. Първият залък от погачата момите и ергените скриват под възглавниците си, като лягат вечерта да спят. Следят кого ще сънуват, защото вярват, че ще се оженят за него.

На самия Василевден през деня по къщите ходят сурвакарчета с украсени дрянови сурвачки в ръце. Дряновите клонки се отсичат от бащата с един удар. Те се красят според местната традиция: в планинските райони с вълна, а в равнините - с пуканки и сушени плодове. В Родопската област сурвакарите - момчета и ергени, носят със себе си гладък речен камък, който дават на стопанина, за да му е тежка кесията, колкото е тежък камъкът. Децата сурвакат както хората, така и домашните животни. Домакините ги даряват с кравайчета, наденици, ошав и дребни пари. След като

СЪДЪРЖАНИЕ

НОВА ГОДИНА, ВАСИЛОВДЕН, СУРВА (1 ЯНУАРИ).....	5
СВ. СИЛВЕСТЪР (2 ЯНУАРИ).....	6
КРЪСТА (5 ЯНУАРИ).....	7
БОГОЯВЛЕНИЕ, ВОДИЦИ, ЙОРДАНОВДЕН (6 ЯНУАРИ).....	8
ИВАНОВДЕН (7 ЯНУАРИ).....	9
БАБИНДЕН (8 ЯНУАРИ).....	10
АТАНАСОВДЕН (18 ЯНУАРИ).....	12
СВ. ЕВТИМ, ПЕТЛОВДЕН (20 ЯНУАРИ).....	14
ТРИФОНЦИТЕ (1-3 ФЕВРУАРИ).....	15
СВ. ХАРАЛАМПИЙ (10 ФЕВРУАРИ).....	18
ВЛАСОВДЕН (11 ФЕВРУАРИ).....	19
СИРНИ ЗАГОВЕЗНИ (ПОДВИЖНА ДАТА).....	20
ТОДОРОВА НЕДЕЛЯ, ТОДОРОВДЕН (ПОДВИЖНА ДАТА).....	22
КУКЕРИ, КУКОВДЕН (ПОДВИЖНА ДАТА).....	26
БАБА МАРТА, ПЪРВА МАРТА (1 МАРТ).....	28
СВ. ЧЕТИРИДЕСЕТ МЪЧЕНИЦИ (9 МАРТ).....	30
БЛАГОВЕЩЕНИЕ (25 МАРТ).....	31
ЛАЗАРОВДЕН (ПОДВИЖНА ДАТА).....	33
ЦВЕТНИЦА, ВРЪБНИЦА (ПОДВИЖНА ДАТА).....	35
ВЕЛИКДЕН, ВЪЗКРЕСЕНИЕ ХРИСТОВО (ПОДВИЖНА ДАТА).....	36
ПРАЗНАТА НЕДЕЛЯ (ТОМИНА НЕДЕЛЯ).....	38
ЙЕРЕМИЯ (1 МАЙ).....	39
ГЕРГЬОВДЕН (6 МАЙ).....	41
ЛЕТЕН НИКУЛДЕН (9 МАЙ).....	45
СВ. ГЕРМАН (12 МАЙ).....	46
КОНСТАНТИН И ЕЛЕНА (21 МАЙ).....	47
СПАСОВДЕН (ПОДВИЖНА ДАТА).....	49
РУСАЛСКАТА СЕДМИЦА.....	50
ЛЕТЕН ТОДОРОВДЕН (8 ЮНИ).....	51
ВАРТОЛОМЕЙ И ЕЛИСЕЙ (11, 14 ЮНИ).....	53
ГНЬОВДЕН (24 ЮНИ).....	54
ПЕТРОВДЕН (29 ЮНИ).....	55
СВЕТИТЕ БЕЗСРЕБРЕНИЦИ КОЗМА И ДАМЯН (1 ЮЛИ И 1 НОЕМВРИ).....	57
ЛЕТЕН СВ. АТАНАС (5 ЮЛИ).....	58
СВ. ПРОКОПИЙ (8 ЮЛИ).....	59
ГОРЕШНИЦИТЕ (15, 16 И 17 ЮЛИ).....	60
ИЛИНДЕН (20 ЮЛИ).....	62
ЛЯТНА СВ. АННА (25 ЮЛИ).....	63
СВ. ПАНТЕЛЕЙМОН (27 ЮЛИ). СВ. СЕДМОЧИСЛЕНИЦИ.....	64
МАКАВЕЙ (1 АВГУСТ).....	65
ПРЕОБРАЖЕНИЕ (6 АВГУСТ).....	66
ГОЛЯМА БОГОРОДИЦА (15 АВГУСТ).....	67
СЕКНОВЕНИЕ (29 АВГУСТ).....	68
СИМЕОНОВДЕН (1 СЕПТЕМВРИ).....	69
КРЪСТОВДЕН (14 СЕПТЕМВРИ).....	70
ПЕТКОВДЕН (14 ОКТОМВРИ).....	72

ДИМИТРОВДЕН (26 ОКТОМВРИ).....	74
СВ. НЕСТОР (27 ОКТОМВРИ).....	75
АРХАНГЕЛОВДЕН (8 НОЕМВРИ).....	77
СВ. АПОСТОЛ ФИЛИП (14 НОЕМВРИ).....	78
АНДРЕЕВДЕН (30 НОЕМВРИ).....	80
ВАРВАРА И САВА (4 И 5 ДЕКЕМВРИ).....	81
НИКУЛДЕН (6 ДЕКЕМВРИ).....	83
АННИНО ЗАЧАТИЕ (9 ДЕКЕМВРИ).....	86
СВ. СПИРИДОН (12 ДЕКЕМВРИ).....	87
СВ. МОДЕСТ (18 ДЕКЕМВРИ).....	88
ИГНАЖДЕН (20 ДЕКЕМВРИ).....	89
СВ. АНАСТАСИЯ (22 ДЕКЕМВРИ).....	91
МАЛКА КОЛЕДА И БЪДНИ ВЕЧЕР (24 ДЕКЕМВРИ).....	92
КОЛЕДА (25 ДЕКЕМВРИ).....	93
МРЪСНИТЕ ДНИ.....	95